

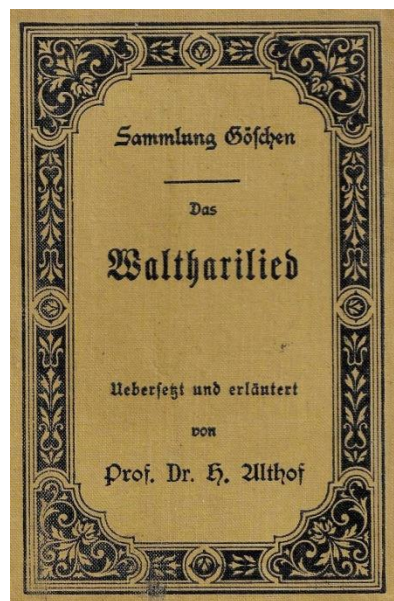
Kleinodiën in de Cultuurbibliotheek

Wie in de 19de eeuw boeken bezat liet die vaak zelf inbinden en beschikte over een heuse bibliotheek. De 20ste eeuw bracht de democratisering van literair en wetenschappelijk werk. Meer mensen kregen langer onderwijs en er ontstond een markt voor goedkopere boeken. Een kleine winst per boek maar met een grote oplage, bleek een succes te worden. Zo wordt het e-book misschien het succes van de 21ste eeuw.

In elk taalgebied werden in de vorige eeuw goedkope reeksen boeken uitgegeven. Sommige reeksen worden nu gezocht door verzamelaars. Wanneer de Cultuurbibliotheek dergelijke werken bewaart is het veeleer om de boekgeschiedenis te illustreren.

Sammlung Göschen

G.J.Göschen Verlagsbuchhandlung werd in 1785 gesticht en bestond tot 1918. Toen werd de uitgeverij opgenomen in Verlag Walter de Gruyter. De *Sammlung Göschen* verscheen van 1889 tot 1995.

De *Sammlung* is een vroeg voorbeeld van de nieuwe cultuurspreiding. Aanvankelijk kostten de stevig gecartoneerde bandjes (15,5 x 11 cm) 80 Pf. De reeks ging zich al heel vlug profileren als een instrument voor het middelbaar onderwijs en weldra ook voor het universitair onderwijs. Het uiteindelijke doel was: met de verzameling *eine einheitliche, systematische Darstellung unseres gesamten Wissens* te bieden. Een voorbeeld uit de Cultuurbibliotheek ex. 2004/2791: *Astronomie* van August F. Möbius en Walter F. Wislicenus, Sammlung Göschen nr. 11, 1903.

Reclams Universal-Bibliothek

In 1828 richtte Anton Philipp Reclam te Leipzig een uitgeverij op, die tot vandaag (in Ditzinger) springlevend is. Ze was de eerste (1912) die in Duitsland een *vending machine* voor boeken installeerde en vandaag trekken ze resoluut de kaart van het e-book.

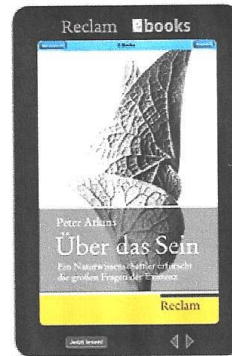
RECLAM E-BOOKS
(/TRCK/PROGRAMM/E-BOOKS)

(/trck/programm/e-books) Aktuelle Neuerscheinungen, Klassikertexte, Lektüreschlüssel, Sachbücher und Literatur von Jane Austen bis Sibylle Berg gibt es auch als E-Books für alle Lesegeräte.

Nur als E-Book: Textausgabe + Lektüreschlüssel in einem E-Book!

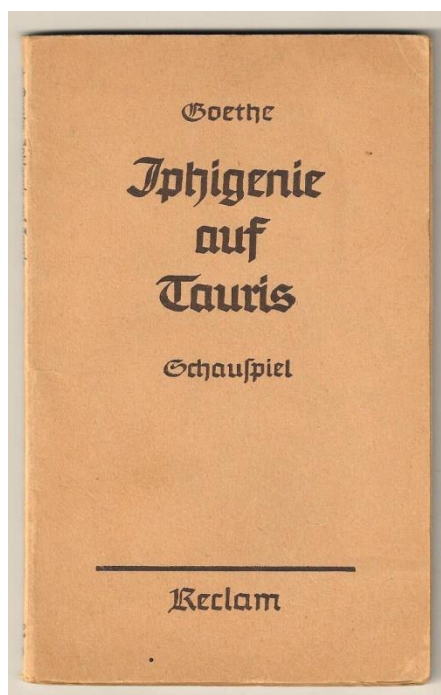
Erhältlich auf www.reclam.de und in allen bekannten E-Book-Shops!

[Übersicht aller E-Books \(/programm/e-books\)](#) – [E-Book-FAQs \(/shop/buecher_und_downloads_kaufen#ebook-faq\)](#)

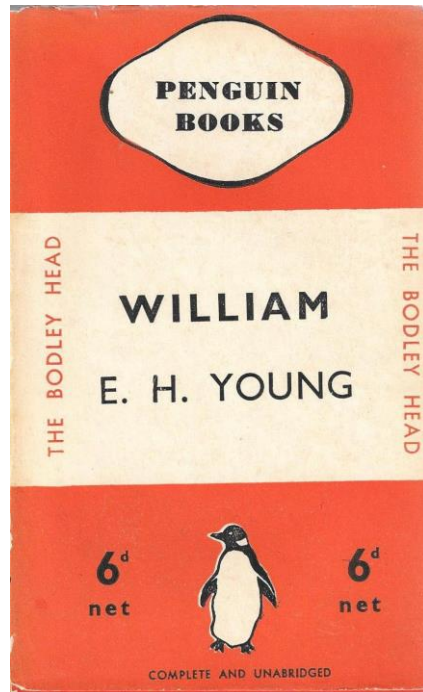

(/trck/programm/e-books)

In november 1867 begon de uitgave van de *Universal-Bibliothek* met Goethes Faust op 5000 exemplaren. De boekjes waren zeer goedkoop en tegen het einde van het jaar telde de *Universal-Bibliothek* al 33 nummers. In 1898 waren het er 3810. De uitgeverij heeft iets met kleur. *Schön zu lesen, schön zu schenken* is de leuze. De omslag vertelt iets over het genre. Geel voor klassieke Duitse literatuur; rood voor andere talen; oranje voor tweetalige werken; blauw voor studieboeken, groen voor historische bronnen, magenta voor non-fictie allerlei. Tot op vandaag blijven de uitgaven van de uitgeverij veelkleurig en bovendien kwalitatief goed verzorgd. De goedkope boekjes kunnen zich in veel bibliotheken niet handhaven.

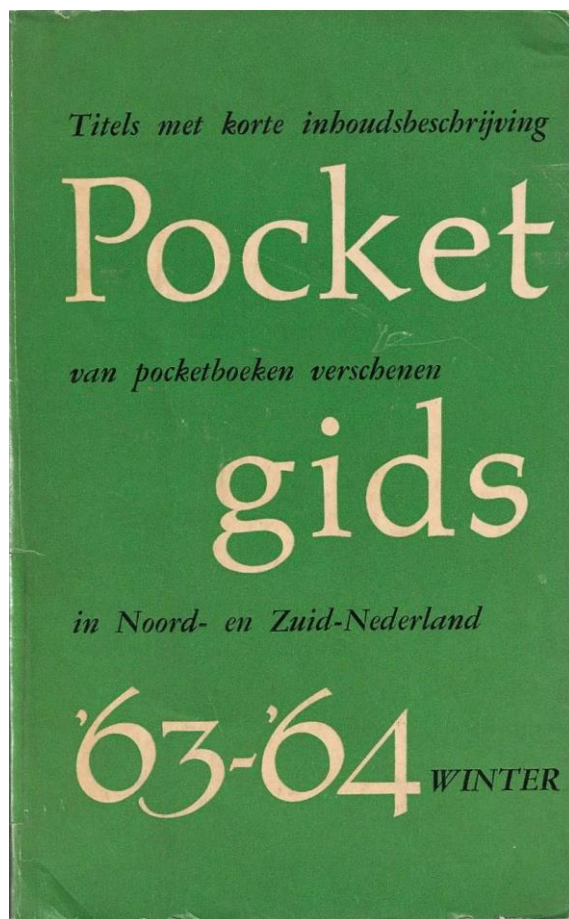
Penguin Books

Dit boek (CB 2009/1626) behoort tot de eerste tien *Penguin Books* ooit. Het is nummer 8 en werd in juli 1935 uitgegeven. Zoals in die tijd gebruikelijk werd, kreeg het boek een omslag met een korte beschrijving van de auteur en haar werk. Young was behoorlijk populair in haar tijd en haar werk blijft enkelingen boeien. Haar biografie is echter zo verhullend dat je het vrij turbulente leven van Emily Hilda Young (1880-1949) niet leert kennen. Geen woord over haar sympathie voor de Suffragettes en haar *ménage à trois* nadat haar echtgenoot in 1917 te Ieper gesneuveld was.

Op de kaft staat de prijs prominent vermeld. Dat werd een gewoonte toen men populaire reeksen begon uit te geven. De letter *d* (van het Latijnse *denarius*) staat als symbool voor *shilling*. 1 pond was 20 d tot in 1971. Toen werd het decimaal stelsel ingevoerd voor de onderverdeling van het pond. Op de kaft staat ook tweemaal “The Bodley Head” maar dat valt helemaal niet op. Boven de deur van de shop in *the Bodleian Library* in Oxford staat de buste van Sir Thomas Bodley de stichter van de bibliotheek. Dat inspireerde John Lane (1854-1925) en Elkin Mathews (1851-1921). Ze kozen dit beeld als naam voor de uitgeverij die ze in 1887 oprichtten. Allen Lane (1902-1970), neef van John Lane, richtte in 1935 de uitgeverij *Penguin Books* op en gaf een reeks goedkope populaire werken uit onder de reeksnaam *The Bodley Head*. Door de leuke afbeelding van een pinguïn en de cartouche “Penguin Books” bovenaan het schutblad, valt de naam van de reeks niet op. Op het titelblad wordt de reeksnaam zelfs niet vermeld. Het werk heeft een interessante plaats in de boekgeschiedenis en in de Engelse literatuur. Het verdient dan ook de titel *kleinood van de bibliotheek*.

Nederlandstalige pockets

De eerste betekenis van het Engelse woord *pocket* is natuurlijk *zak* maar, iedereen denkt eerst aan het boekje dat makkelijk in je jaszak past. Het hoogfeest van de Nederlandse pocketboeken werd gevierd in de zestigerjaren van de vorige eeuw. Literatuur en wetenschap voor iedereen, weliswaar vaak op minderwaardig papier. Een gedreven scholier kon er zich met zijn zakgeld gemakkelijk enkele permitteren. Die tijd schijnt voorbij te zijn nu men teksten uit de *cloud* gaat plukken.

De Pocketgids winter '63-'64, uitgegeven door Heideland in Hasselt (CB 2014/2373), telt 479 pagina's kleine tekst. Het was de zesde gids. Er werden 25 reeksen opgenomen, goed voor samen ongeveer 2222 boeken waaronder 8 atlanten en 15 taal- en woordenboeken. De reeksen hebben allemaal een kenmerkend teken. Voor de hand liggende voorbeelden zijn: Accolade-serie, Carillon-reeks, Flamingo-reeks. De gids is zelf een uit de kluiten gewassen voorbeeld: 10,5 x 17 cm., slappe kaft, gelijmd, vergelend papier. Voor de "trouwe gebruikers van de Pocketgids" werd een prijsvraag uitgeschreven: "Bij uitzondering zijn vijf titels in twee rubrieken opgenomen." De rest kun je al raden: wie de titels vindt maakt kans enkele pockets als prijs te winnen.

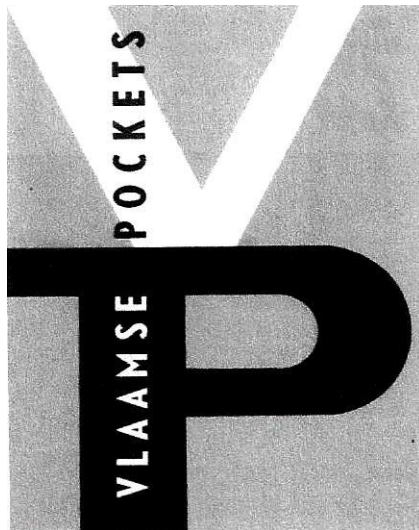
Uitgeverij Heidelberg

Elly Simoens schreef in 2010 een masterproef over de *Vlaamse Pockets* onder de titel *Een hogeschool van zelfkennis, zelfbenuwstzijn, zelfkritiek en zelfwording. De Vlaamse Pockets van uitgeverij Heidelberg (Hasselt)*. De tekst kon men op 1/6/2015 vinden onder http://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/458/009/RUG01-001458009_2011_0001_AC.pdf

De bijzonderste onderzoeksvraag luidt in haar eigen woorden: „*welke imago hadden de eerste Vlaamse Pockets in Nederland en in Vlaanderen?*” Wetenschappelijk onderzoek vraagt accuratesse: “*Omdat de V.P.-reeks verspreid over veertien jaar 266 titels telt, was het niet mogelijk om de volledige serie ... grondig door te lichten. Daarom beperk ik me tot de eerste vierentwintig pockets uit de reeks.*”

Bij het begin van haar studie publiceert ze een geschiedenis van de uitgeverij Heidelberg. Ik las daar met verbazing: “*Vier studenten en vier leden van de KSA richtten op 26 april 1945 uitgeverij Heidelberg op in Beringen.*” Zes van de acht stichters waren seminaristen. Lou Nagels (Haacht 25/3/1923 – Hasselt 10/10/2003) was de leider van het bedrijf. Na het failliet van het bedrijf (1987), ontpopte hij zich als tekenaar, schilder en etser.

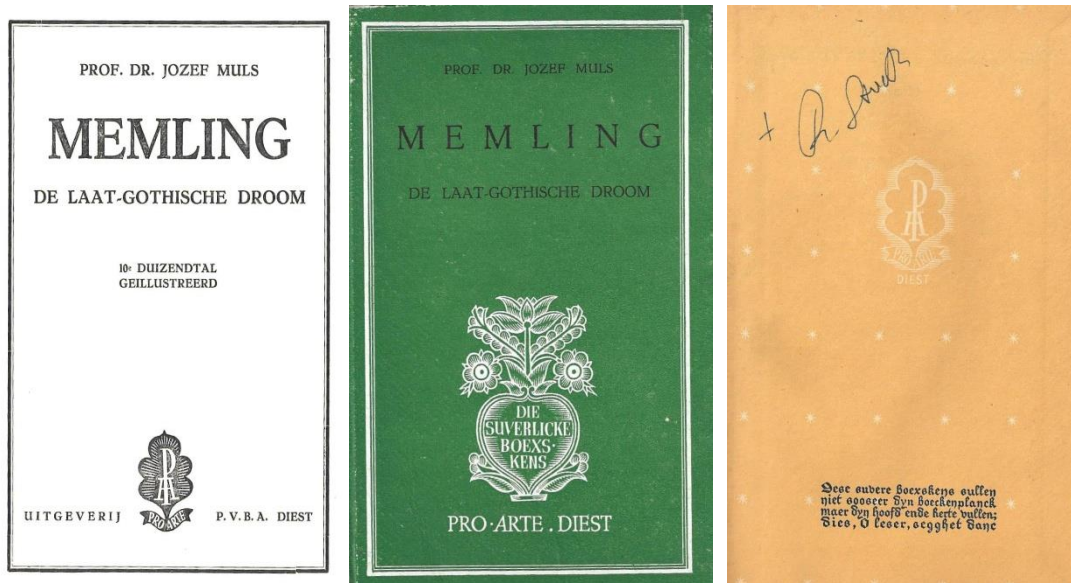
Vlaamse Pockets

Vlaamse Pockets werden door Heidelberg vanaf november 1959 uitgegeven. De uitgever spreekt van “een keurig verzorgde pocket-serie, die ook wat inhoud betreft, een vergelijking met de Nederlandse series glanzrijk kan doorstaan”. De grote namen zijn vertegenwoordigd: Marnix Gijsen, Gerard Walschap, Felix Timmermans... Een gewoon exemplaar kostte 25 BF. Elk jaar werden 24 titels gelanceerd en dat gedurende 12 jaar.

Elly Simoens: “Heidelberg was en bleef een uitgeverij van katholieke signatuur, als is het niet altijd duidelijk of bepaalde beslissingen werden genomen uit ideologische overwegingen of om zeker ook binnen katholieke kringen te kunnen verkopen. Dit alles resulteerde in de zesde pijler van een cultureel project waarin commerciële motieven verzwegen werden.”

“Die Suverlicke Boexskens”

De uitgeverij Pro Arte te Diest werd door Jos Philippen (Diest 1912-1996) opgericht in 1939 en gaf tot 1949 *Die Suverlicke Boexskens* uit met werk van Vlaamse auteurs. Een bijzonder succesvol boek was *Peter zoekt het geluk* van Anton van de Velde (CB 2002/1781).

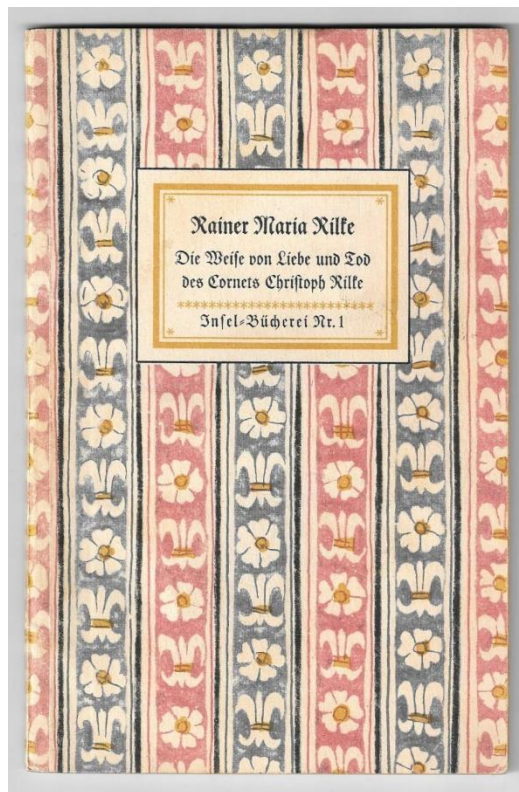
***** O *****

Sommige ‘goedkope’ reeksen profileren zich met merkwaardig mooi en origineel uitgegeven boeken. Voorbeelden zijn de Insel-Bücherei en de Collection Nelson.

Insel-bücherei

Die Insel was een cultureel maandblad, gesticht in 1899. Het kenmerkende logo, een tweemaster in een cirkel, is ontworpen door Peter Behrens (1868-1940). Het zou een lang leven kennen. In 1901 werd *Insel Verlag* opgericht dat vanaf 1906 door Anton Kippenberg geleid werd. Hij begon in 1912 met de *Insel-Bücherei*. In de prospectus van het eerste jaar kan men lezen: “Jedes Bändchen gebunden mit Buntpapierüberzug 50 Pfennig”, dan volgen 12 titels met als eerste: *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke* door Rainer Maria Rilke. De volgende titels dragen alle bekende namen: Cervantes, Henry van de Velde, Emile Verhaeren, Plato, Goethe, Flaubert. Onderaan leest men “Die Sammlung wird fortgesetzt”.

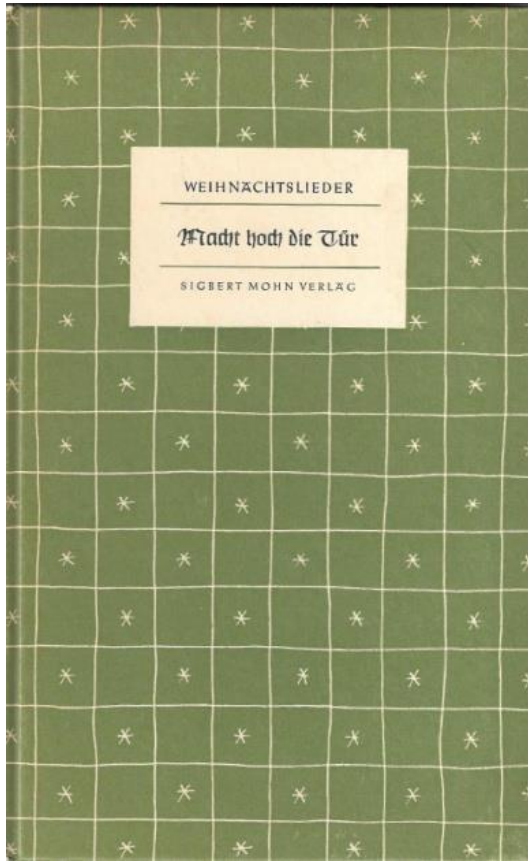
Dit exemplaar van de CB 2014/2760 werd in 1949 uitgegeven in de oplage van 761. Bis 770. Tausend.

Het werd van meet af aan een succes. Inderdaad. De oorspronkelijke uitgave van *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke* faalde volledig. In de *Insel-bücherei* echter, werden tot 2006 in 54 oplagen 1,14 miljoen exemplaren van het werk verkocht. Het succes bleef duren. In 2014 werd nummer 1401 van de reeks – uitgebreid met *Bilderbände* en *Farbige Bände* - uitgegeven.

Dat Insel Verlag een speciale binding heeft met Rilke (1875-1926) mag duidelijk zijn. Katharina von Düring (1876-1947) huwde Anton Kippenberg, de uitgever van Insel Verlag, en leidde zelf de uitgeverij tijdens de oorlog. Zij schreef in 1935 *Rainer Maria Rilke. Ein Beitrag*. Het werk werd door R. Keesemaecker aan de Cultuurbibliotheek, geschonken. Juffrouw Keesemaecker was een vriendin van kanunnik Stock. Zij schonk boeken en een mooi legaat aan de bibliotheek.

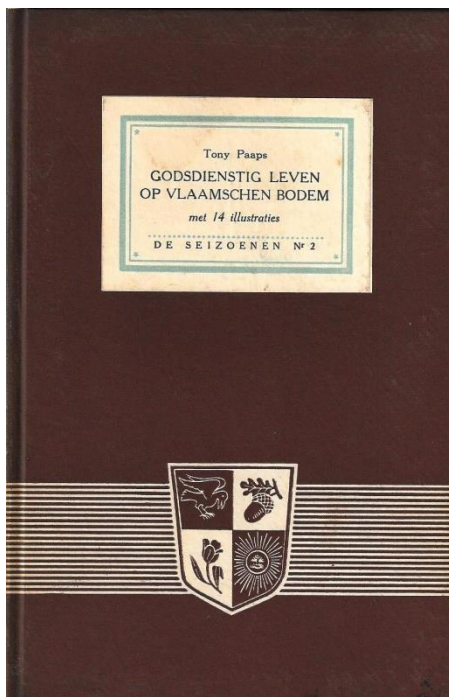

Rond de *Insel-Bücherei*, vandaag in Frankfurt am Main uitgegeven, groeit een cultus die door de uitgever natuurlijk aangewakkerd wordt. Verzamelaars vinden steun in de documentatie die ruim voorhanden is bv. in Wikipedia (CB 2008/2089). Die roem is verdiend. De reeks munt uit in typografie, papierkeuze, binding, originaliteit, kwaliteit. Ze inspireerde andere uitgeverijen zoals Sigbert Mohn Verlag die ook een etiket op de omslag en op de rug aanbrengen (CB 2015/1882). Andere voorbeelden: Verlag von W. Crüwell met de reeks Dichtung und Wissen (CB 2015/1884), Steenlandt Verlag, Brüssel (CB 2015/1886), Sudetendeutscher Verlag (CB 2015/1887), Verlag J.B. Wolters (CB 2015/1883).

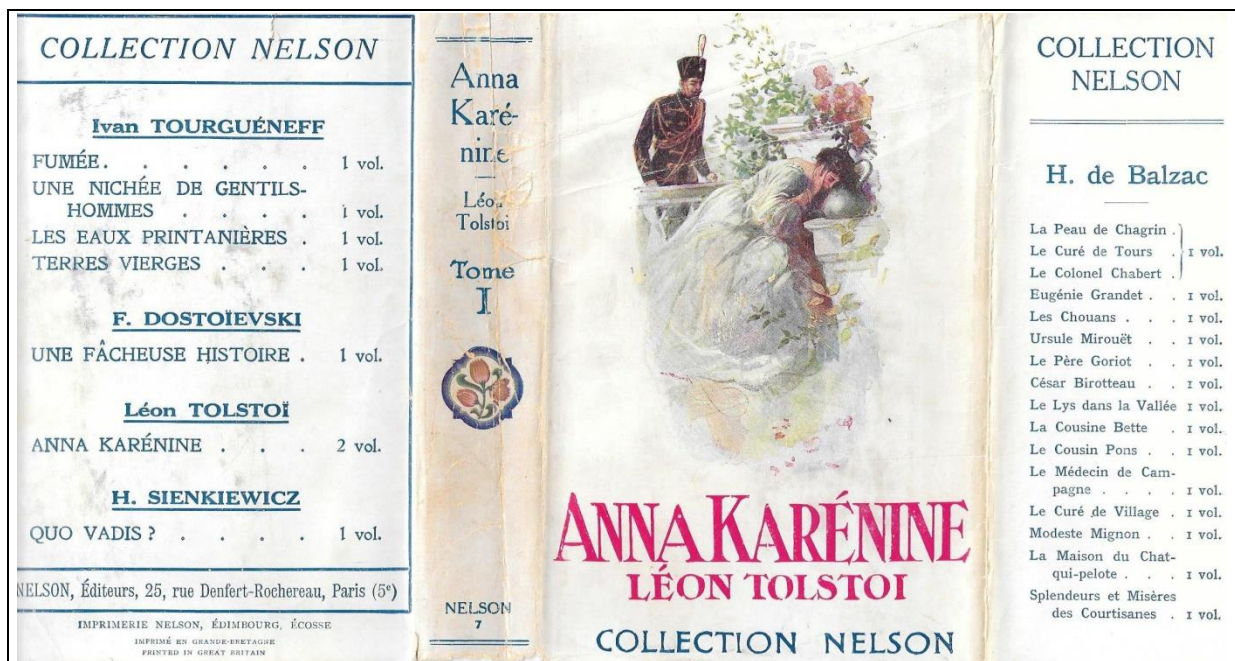
Sigbert MohnVerlag

Ook de reeks **De seizoenen**, uitgegeven door de N.V. De Nederlandsche Boekhandel in Antwerpen, heeft een etiket op de gecartoneerde kaft en op de rug. (CB 2012/907). Cartografie is een specialiteit van de Cultuurbibliotheek. Nr. 18 van *De Seizoenen* is een werkje van Jan Denucé: De geschiedenis van de Vlaamse kaartsnijkunst uit 1941 (CB 2004/420).

De Seizoenen nr. 2, 1941.

Collection Nelson

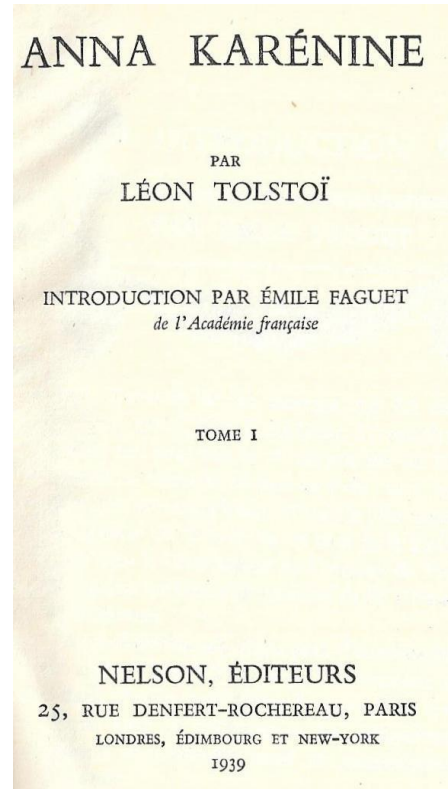
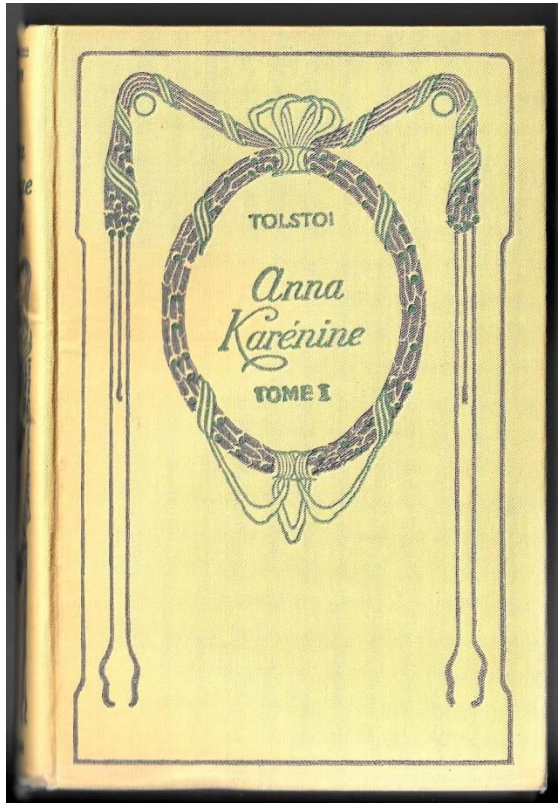
De stofwikkel werd gebruikelijk. Hij was meteen ook reclame. Bemerkt dat het werk in Edinburgh gedrukt werd.

De voorgeschiedenis van de collectie begint met Thomas Nelson (Edinburgh - + 1861) die in 1798 in Edinburgh een zaakje van tweedehands boeken begon. Het werd een familiezaak met een lange geschiedenis en vertakkingen tot in de VS, Canada en Frankrijk.

In april 1910 opent Thomas Nelson and Sons een huis in Parijs gerund door James Hutton en Bernard Grasset in de rue des Saints-Pères 61. Men verhuist meerdere keren. De adressen zijn belangrijk om de uitgaven te kunnen dateren: 1911: rue Saint-Jacques 189; 1925: rue Denfert-Rochereau (later rue Henri Barbusse); 1958: rue Monge 97. Pas vanaf 1925 worden de boeken gedateerd. Van 1911 tot 1927 kwam er een samenwerking tot stand tussen Nelson en Calmann-Lévy.

Karakteristieken van de collectie zijn het lichte *India paper*, het constante formaat 11,5 x 16,3 cm., de lage prijs en de ivoorkleurige kaft van percaline over karton. Vanaf 1918 gebruikt men groene letters in plaats van gouden en het kenmerkende medaillon verdwijnt vanaf nr. 426.

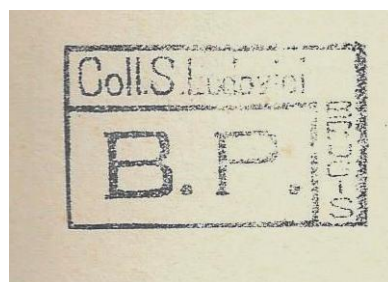
La Société Française des éditions Nelson stopt in 1964.

Voorbeeld met adres Rue Denfert-Rochereau en met datum van uitgave (CB 2010/3937).

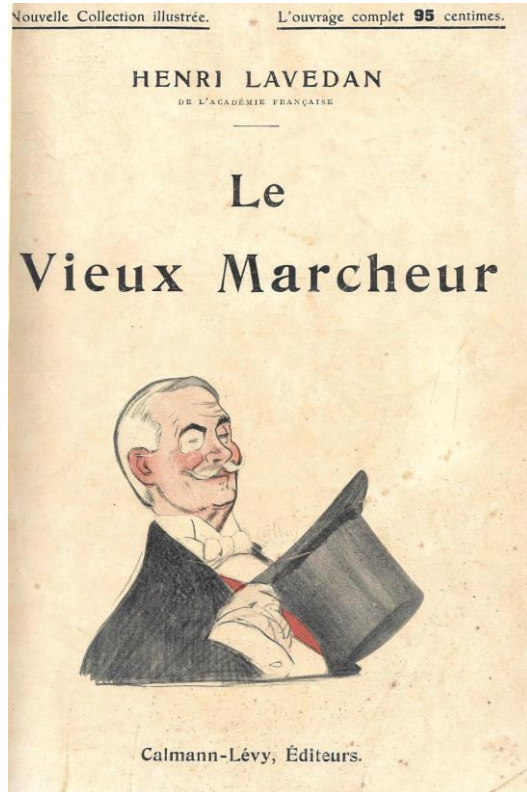
***** O *****

Een reeks uit de Bibliotheca Presbyterorum

In de bibliotheek bewaren we een reeks van 15 Franse populaire uitgaven die de stempel van de bibliotheek van de priester leraren in het 'oude' Sint-Lodewijkscollege dragen (met in grote letters B.P. wat wellicht Bibliotheca Presbyterorum betekent). De reeks is trouwens minder geschikt voor leerlingen. Bij mijn weten was er zelfs geen leerlingenbibliotheek in het 'oude' college. De boekjes werden door Frans Smessaert gebonden in een gevlamd papieren band met bruine tinten en met een bruine linnen rug en etiket. Onze boekbinder wist steeds een aangepaste band te kiezen. Ze kregen daardoor alle de zelfde *look* maar werden toch door 4 uitgevers op de markt gebracht. Kennelijk was het een succesformule. Ze verschenen periodiek; broché 0 fr. 95; relié toile 1 fr. 50; met humoristische illustraties in aquarel en potlood; 23 x 27 cm. In de kleine reeks van de Cultuurbibliotheek zijn volgende 4 uitgevers

vertegenwoordigd: Calmann-Lévy met Nouvelle Collection illustrée, Arthème Fayard et Cie met Modern-Bibliothèque, Ernest Flammarion en Pierre Lafitte et Cie.

Calmann-Lévy werd in 1836 opgericht en in 1993 door Hachette opgekocht.

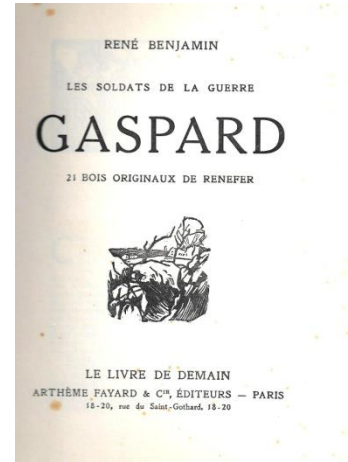
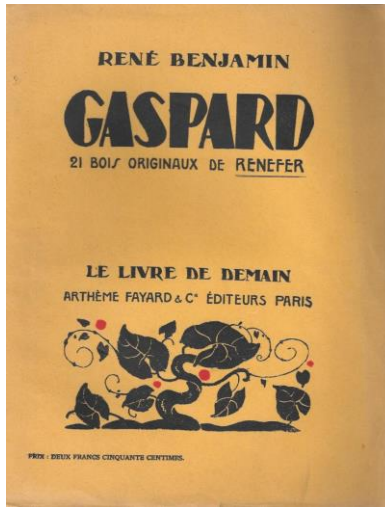
Het eerste werk in hun reeks was *Pêcheur d'Islande* van Pierre Loti (CB 98/858). Het werd een éclatant succes. Het dateert van 1886. Het is moeilijk precies te bepalen welke uitgave men in handen heeft omdat een werk vaak herdrukt werd en het blijkbaar geen gewoonte was de uitgave te dateren. Van deze reeks bezit de bib nog 7 titels. Spijts het succes liep de *Nouvelle Collection illustrée* maar van 1912 tot 1917.

***** O *****

Le Livre de demain

Deze reeks werd van 1923 tot 1947 uitgegeven door Arthème Fayard. De ambitie was geïllustreerde werken naar het groot publiek brengen. Het opzet slaagde want de gemiddelde oplage was 5000 exemplaren en er verschenen ruim 250 titels in die betrekkelijk korte periode.

De reeks pronkte met “bois originaux” maar die feitelijk gedrukt werden in phototypie. Dit is een lichtdruk procédé dat vanaf 1867 gebruikt werd, tot het door offsetdruk vervangen werd. De nummers (24 x 18,5 cm) werden met Romeinse cijfers op de rug genummerd.

Het eerste nummer van de reeks (CB 2010/43).

De opvallende typografie, de houtsneden, en vooral de gele kleur van de kaft met art deco motief trokken de aandacht. Het inspireerde de Hochschule für Kunst und Design Halle, zelfs nog in 2004, tot een kunstproject in het museum van Mariemont. Dit museum beschikt over een uitzonderlijke bibliotheek en sinds 1991 ook over een Atelier du Livre. Dit Atelier is bijzonder actief: geeft cursussen en organiseert tentoonstellingen rond alle aspecten van het boek. *Des textes d'hier, des reliures d'aujourd'hui...Le Livre de demain. Das Buch von morgen mit Texten von gestern in Einbänden von heute...* (CB 2007/3278) is de neerslag van dergelijk kunstproject.

***** O *****

Biltstar

Biltstar is een aardappelsort, een kunstproject en de titel van een boek. Het boek (CB 2008/2079) werd geschreven door Ronald Mullié en Carla Dallinga die het project uitvoerden in het Guido Gezelle Museum te Brugge en, waarin de aardappel een hoofdrol speelt. Een glansrijke bijrol wordt gespeeld door de *Insel-bücherei*.

Ronald Mullié (57) en Carla Dallinga (51) zijn kunstenaars en levensgenieters. Ze wonen momenteel in *De Witte Lelie* te Woold in de Achterhoek. Ze maken er jam en likeur en je kunt er van een *High Tea* genieten. In 2008 realiseerden ze het kunstproject *Biltstar* in het Gezelle Museum. Naast de biologische tuin waar ondermeer aardappelen gekweekt werden, was er 'aardappel stempelwerk' te zien van de beide kunstenaars. In het boek kun je voorbeelden vinden en hoe je dat ook zelf kunt doen. De inspiratie voor de vormgeving van hun boekje ter gelegenheid van het project, vonden ze bij de *Insel-bücherei*.

***** O *****

En verder in de CB o.a.

Le Livre de Poche nr. 1000: FOURNIER, Alain, *Le Grand Meaulnes*. (CB 2015/147).

Het ex-libris in de gelegenheidsgrafiek nr. 1: VLAANDEREN, André, *De zjin van het ex-libris en van het ex-librisverzamelen* (CB 2010/312).

Golgeboekje nr. 65: CHANG-FENG, Chen, *Op de lange mars met Mao Tse-Toen (1934-1936)* (CB 2004/3784).

Die blauen Bücher: von WILCKENS, Leonie, *Deutsche Raumkunst in sieben Jahrhunderten* (CB 2001/740).

Que sais-je?: GRIMAL, Pierre, *Les villes romaines* (CB 2006/203).